

BRIELLE HOTEL PANORAMA

Een aanvullend inventariserend en waarderend archeologisch onderzoek
door middel van proefsleuven

E. Meirsman

Tekeningen: M.F. Valkhoff

BOORrapporten 221
2005

Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam
Ceintuurbaan 213B
3051 KC Rotterdam

INHOUDSOPGAVE

blz.

1.	INLEIDING	4
2.	ONDERZOEKSMETHODE.....	5
3.	RESULTATEN	9
3.1	Geologie	9
3.2	Archeologie.....	10
4.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	11
4.1	Geologie	11
4.2	Archeologie.....	11
4.3	Aanbeveling	11
	LITERATUUR	13
	AFKORTINGEN	14

	Geologie		Klimaat Landschap Vegetatie		Archeologische perioden		
2000	Duinkerke III Tiel III		Subatlantic <i>koeler vochtiger</i>	loofbos	Nieuwe Tijd		
1500					Late Middeleeuwen B		
1000					Late Middeleeuwen A		
500					Vroege Middeleeuwen		
0					Romeinse Tijd		
500					Late IJzertijd		
1000					Midden-IJzertijd		
1500					Vroege IJzertijd		
2000					Late Bronstijd		
2500					Midden-Bronstijd		
3000	Vroege Bronstijd						
3500	Calais IV Gorkum IV		Subboreaal <i>koeler droger</i>	loofbos	Laat Neolithicum		
4000					Midden-Neolithicum		
4500							
5000					Vroeg Neolithicum		
5500							
6000					Mesolithicum		
6500							
7000							
7500						Boreaal <i>warmer</i>	den
8000						Preboreaal <i>warmer</i>	berk
8500							
9000	Kreftenheye		Late Dryas <i>kouder</i>	toendra	Laat-Paleolithicum		
9500							

Tijdtabel.

1. INLEIDING

In opdracht van de gemeente Brielle wordt de ontwikkeling van de nieuwbouwlocatie Hotel Panorama (Afb. 1) archeologisch begeleid door het Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeentewerken Rotterdam (BOOR).

Het plan van aanpak van een archeologische begeleiding bestaat in de regel uit drie fasen:

Fase 1: inventarisatie van archeologische vindplaatsen;

Fase 2: waardering van archeologische vindplaatsen;

Fase 3: selectie van behoudenswaardige archeologische vindplaatsen en advisering over het beleid ten aanzien van vindplaatsen;

Fase 4: documentatie van behoudenswaardige, maar niet in situ te handhaven vindplaatsen.

In 2002 is de eerste stap van de archeologische begeleiding - de inventarisatie door middel van grondboringen - uitgevoerd in de plangebieden Nieuwland Oost en Hotel Panorama in Brielle. De inventarisatie van het deelgebied Hotel Panorama bracht één met aantasting bedreigde vindplaats aan het licht (zie Houkes 2003, BOORrapporten 105). In het rapport wordt de plek aangeduid als vindplaats 4. Het betreft de vondst in twee boringen van enig houtskool in de top van het Hollandveen (zie paragraaf 3.2) uit de Midden-/Late IJzertijd of de Romeinse Tijd. De aard van vindplaats 4 was lastig te duiden.

In bovengenoemd rapport werd aanbevolen om van vindplaats 4 de ligging en omvang nader vast te stellen en om een waarderend onderzoek uit te voeren naar de datering, aard, kwaliteit en conserveringsomstandigheden ervan. Gelet op de matige zeggingskracht van boringen in dit deelgebied, zoals gebleken is uit het vervolgonderzoek te Nieuwland Oost (zie Meirsman 2004, BOORrapporten 182), is besloten direct over te gaan op het zetten van proefsleuven.

Het voorliggende rapport bevat het verslag van de tweede stap van de archeologische begeleiding van het plangebied Brielle Hotel Panorama: het aanvullend inventariserend (afronding fase 1) en waarderend (fase 2) onderzoek van vindplaats 4 door middel van proefsleuven. In dit rapport wordt de vindplaats aangeduid met de BOOR-vindplaatscode 09-223.

Het proefsleuvenonderzoek is uitgevoerd op 9 en 10 februari 2005 door mevrouw E. Meirsman, mevrouw M. Stronkhorst en de heer R.A. Lelivelt (allen BOOR).

2. ONDERZOEKSMETHODE

Het aanvullend inventariserend en waarderend onderzoek is uitgevoerd door middel van het graven van twee proefsleuven: put 1 en put 2 (Afb. 2).

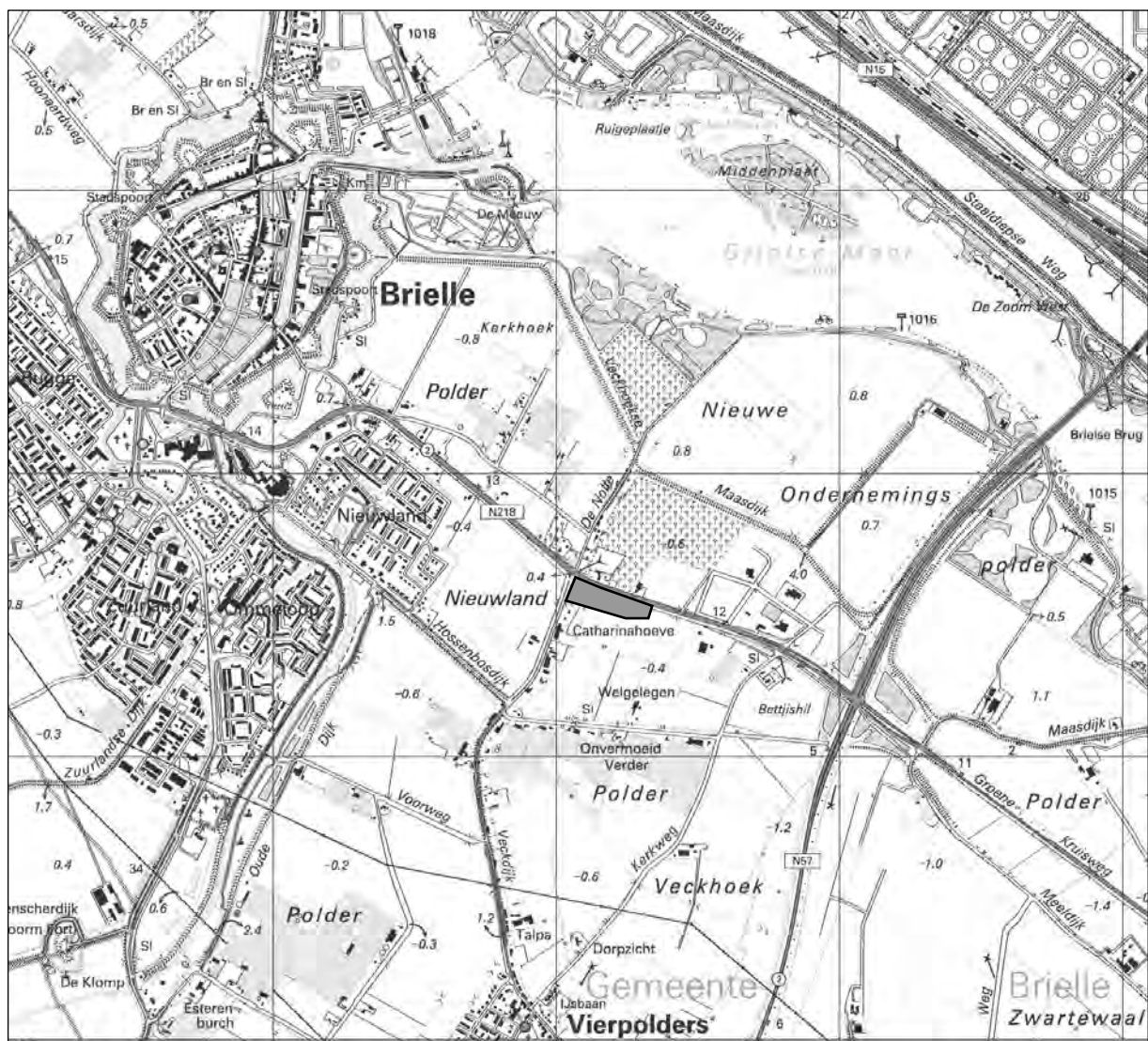
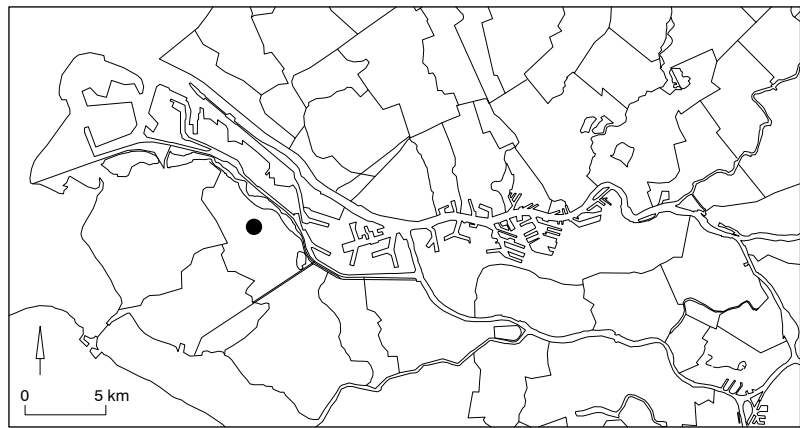
Het graven van proefsleuven is een zeer geschikte methode om de omvang, aard, datering en kwaliteit van de archeologische waarden te bepalen. Voor het vaststellen van de exacte stratigrafische positie van het vondstniveau, het aantonen van kleinschalige archeologische verschijnselen (zoals bijvoorbeeld graven of oude perceleringsgreppels), voor het constateren van de aan- of afwezigheid van grondsporen duidend op de vroegere aanwezigheid van constructies, voor het beoordelen van de kwaliteit van vondstmateriaal en de natuurlijke omgeving, is het doen van directe waarnemingen in ontsluitingen een geëigende methode.

De ligging en lengte van proefsleuven worden bepaald door de positie van de in het vooronderzoek aangetroffen archeologica en de uitgestrektheid van de tijdens de werkzaamheden waargenomen archeologische en geologische fenomenen. Door de sleuven enigszins buiten het vastgestelde aaneengesloten vondstverspreidingsgebied door te zetten, kan worden gekeken naar eventuele 'off-site' activiteiten.

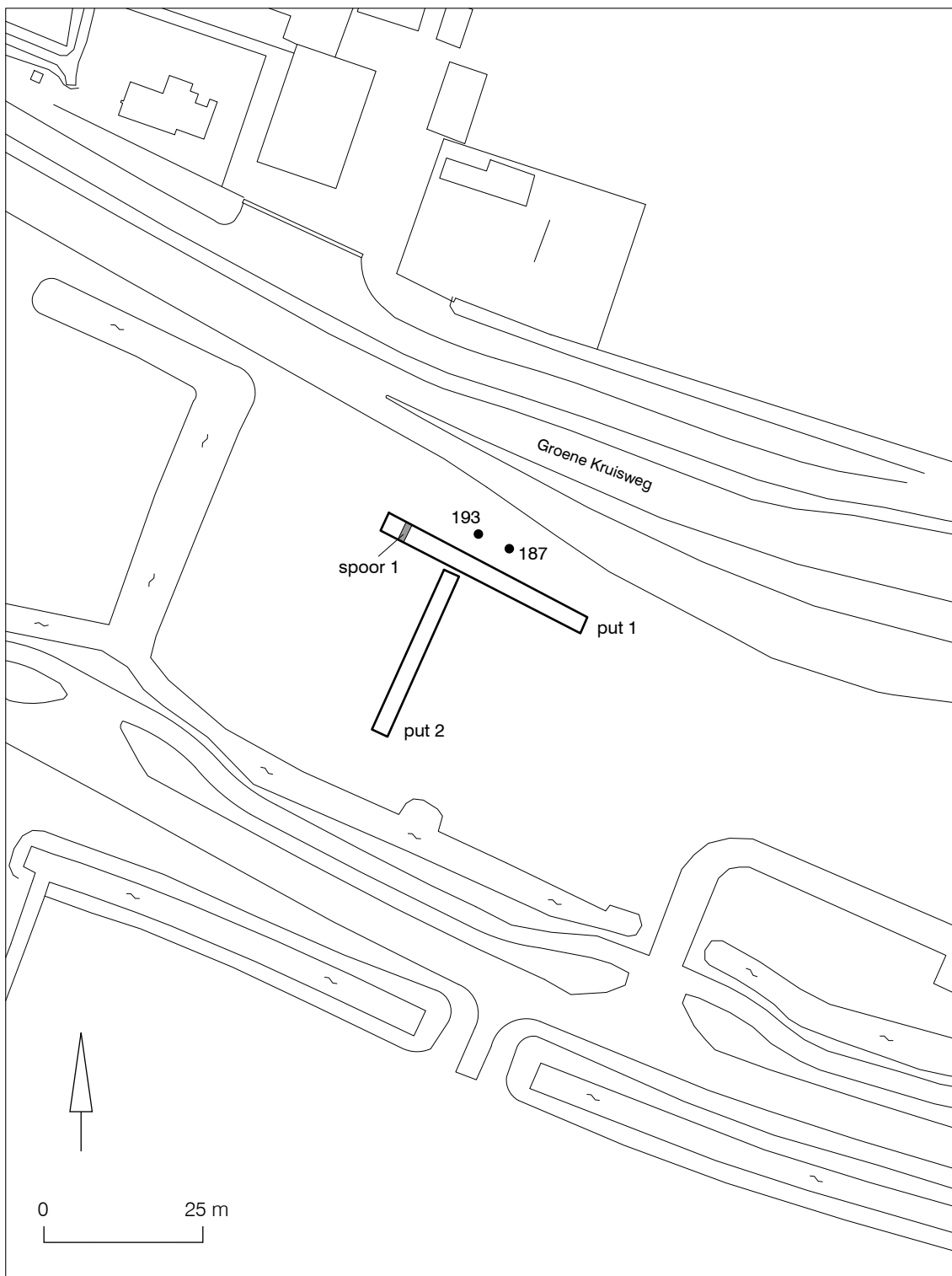
De diepte van proefsleuven wordt bepaald door de diepteligging van het vondstmateriaal. Om de positie hiervan in de opeenvolging van de geologische strata nauwkeurig te kunnen bepalen, wordt gegraven tot in de top van de natuurlijke afzettingen onder het vondstniveau.

In plangebied Brielle Hotel Panorama is put 1 parallel aan de Groene Kruisweg aangelegd; de oriëntatie is noordwest-zuidoost. Ter hoogte van de boringen uit de inventarisatie met archeologische indicatoren is put 2 haaks op put 1 gegraven. De lengte van put 1 bedraagt

36 meter, die van put 2 28 meter. Wegens veiligheidsoverwegingen zijn de sleuven ter hoogte van het maaiveld 4 meter breed en zijn ze vervolgens trapsgewijs verdiept. De uiteindelijke breedte op het diepste punt bedraagt 2,20 meter. In de regel zijn de putten tot een diepte van circa 3 m - NAP tot in het Hollandveen aangelegd. Van put 1 is het noordprofiel gedocumenteerd; van put 2 het oostprofiel.

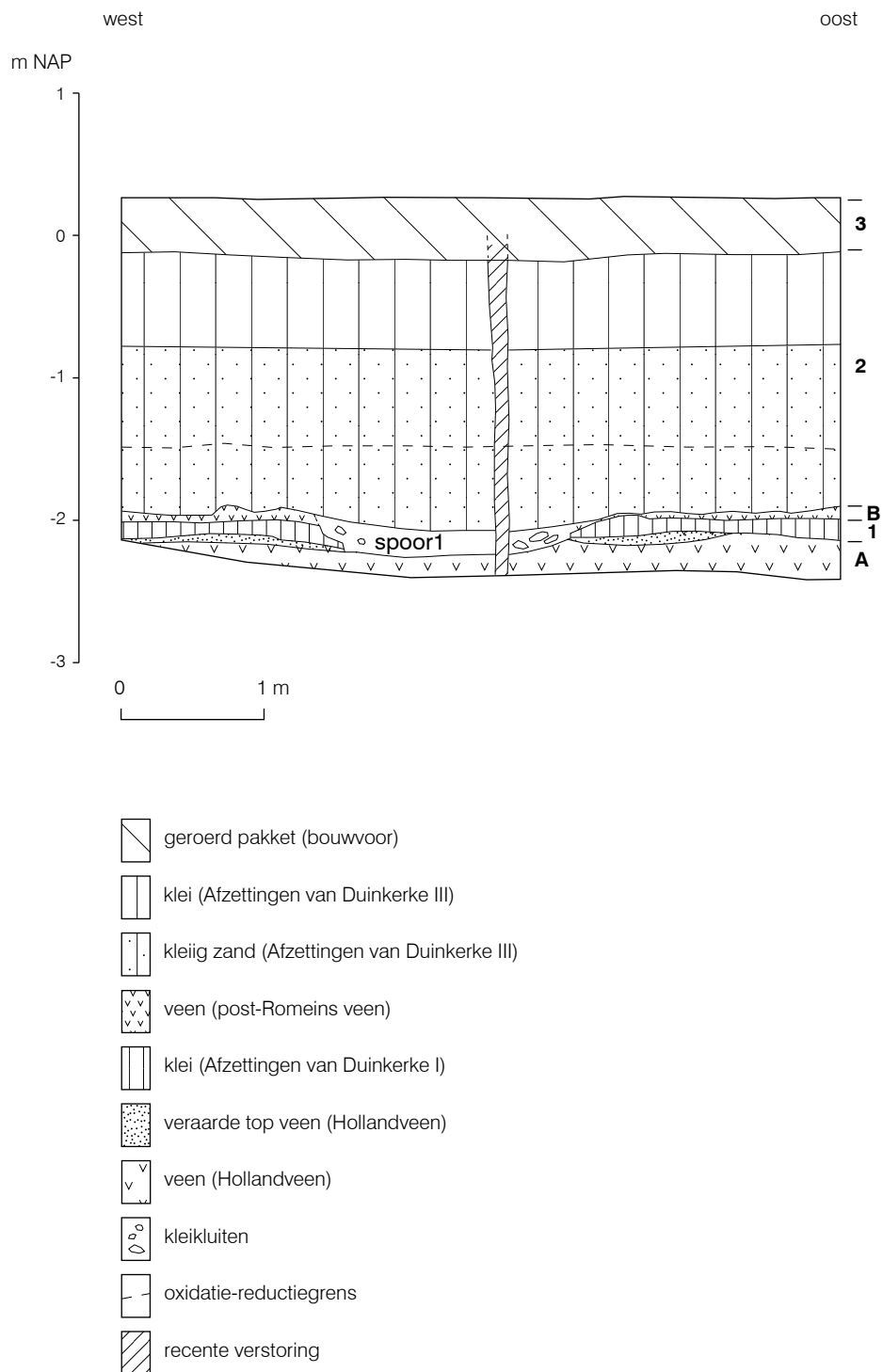

Afb. 1. Ligging van het onderzoeksgebied Brielle Hotel Panorama. Schaal 1:25.000.

Kaart: Gemeentewerken Rotterdam 2004

Afb. 2. Brielle Hotel Panorama, vindplaats 4 (BOOR-vindplaatscode 09-223). Ligging van de twee rake boringen van de archeologische inventarisatie (Houkes 2003) en de twee proefsleuven (put 1 en 2) van het aanvullend inventariserend en waarderend onderzoek. Tevens is de ligging van de greppel (spoor 1) aangegeven.

Afb. 3. Vindplaats 4 (BOOR-vindplaatscode 09-223). Een deel van het noordprofiel in put 1 met de greppel spoor 1. Legenda: A. Organisch pakket A; 1. Klastisch pakket 1; B. Organisch pakket B; 2. Klastisch pakket 2; 3. Geroerd pakket 3.

3. RESULTATEN

3.1 Geologie

Hieronder wordt de stratigrafische opbouw, aangetroffen op 09-223, uiteengezet. De vier onderscheiden geologische eenheden worden van onder naar boven beschreven (zie Afb. 3). Voor een nadere toelichting op de ouderdom, klimaat, landschap en archeologische periode wordt verwezen naar de Tijdtabel op bladzijde 3.

Organisch pakket A

Het diepst aangetroffen pakket is een veenpakket. Hiervan is alleen de bovengrens bepaald. Van het aangesneden traject bestaan in de regel de onderste delen uit broekveen en de bovenste uit mineraalarm tot zwak kleilig rietveen. Beide trajecten worden veelal van elkaar gescheiden door een ingespoeld kleilaagje van enkele centimeters dik. De top van het veen is veraard, wat wijst op een tijdelijke ontwatering van het veen in het verleden. De top van het pakket veen ligt gemiddeld op 2,10 m - NAP. Organisch pakket A wordt gerekend tot het Hollandveen.

Klastisch pakket 1

Op het Hollandveen bevindt zich een gemiddeld 15 cm dikke bruingrijze kleilaag. De kleilaag is in de regel licht humeus en bevat rietresten. De grens met het Hollandveen is scherp, doch nergens erosief.

Klastisch pakket 1 wordt gerekend tot de Afzettingen van Duinkerke I.

Organisch pakket B

Op de Afzettingen van Duinkerke I ligt een donkerbruine veenlaag van 6 cm dik. Deze is onderhevig geweest aan erosie.

In de regel is de veenlaag sterk veraard, wat wijst op een tijdelijke ontwatering in het verleden.

Het veenpakket wordt gerekend tot het post-Romeinse veen.

Het post-Romeinse veen op Voorne-Putten is op een aantal locaties gedateerd aan de hand van C14-dateringen (zie Tabel 1). Het is gevormd in de periode eind Romeinse Tijd - begin Vroege Middeleeuwen.

Klastisch pakket 2

Op het post-Romeinse veen ligt een klastisch pakket met een dikte van 180 cm. Het pakket heeft een grijze zandige basis met kleilagen; het bovenste traject bestaat uit bruine, zandige klei. De huidige oxidatie-reductiegrens bevindt zich in de onderste helft van het pakket.

De grens met het onderliggende post-Romeinse veen is scherp en duidelijk erosief. De top van het veen is verdwenen gedurende een periode van sterke erosie direct voorafgaand aan de vorming van klastisch pakket 2 tijdens de laat-middeleeuwse overstromingen in de 12^e - 13^e eeuw. Dit overstromingsdek bepaalt het huidige uiterlijk van het plangebied. Klastisch pakket 2 wordt gerekend tot de Afzettingen van Duinkerke III.

Geroerd pakket 3

Klastisch pakket 3 betreft de bouwvoor: een bruine, zandige klei, die doorgaans 40 cm dik is.

Tabel 1. C14-dateringen van het post-Romeins veen op een aantal locaties op Voorne-Putten.

Locaties	Datering		Stratigrafisch niveau	Bibliografie
Lodderland	GrN-1093	1725 ± 65	basis veen	Jelgersma 1961
Simonshaven 17-24	GrN-12215	1720 ± 25	basis veen	Van Trierum 1986, 64
Simonshaven 17-24	GrN-12214	1395 ± 30	top veen	Van Trierum 1986, 64
Rockanje	GrN-14594	1790 ± 65	basis veen	Brinkkemper et al. 1995, 144
Rockanje	GrN-14593	1470 ± 60	top veen	Brinkkemper et al. 1995, 144
Nieuwenhoorn	GrN-15227	1695 ± 30	basis veen	Brinkkemper 1992, 37
Nieuwenhoorn	GrN-15228	1500 ± 30	top veen	Brinkkemper 1992, 37

3.2 Archeologie

Op vindplaats 09-223 zijn op drie stratigrafische niveaus archeologische indicatoren aangetroffen tijdens het proefsleuvenonderzoek.

Houtskool in top organisch pakket A

Op vindplaats 09-223 is gedurende de archeologische inventarisatie (Houkes 2003) in twee boringen houtskool gevonden in de top van organisch pakket A (Hollandveen, zie Afb. 2). Deze vondst vormde de aanleiding voor het aanvullend inventariserend en waarderend onderzoek in plangebied Hotel Panorama. In zowel put 1 als in put 2 is in de veraarde top van het Hollandveen sporadisch enig houtskool aangetroffen. Meer - andersoortig - vondstmateriaal leverde het proefsleuven onderzoek niet op, waardoor het lastig is om de archeologica op dit stratigrafisch niveau te duiden. Het houtskool kan niet in verband worden gebracht met een intensieve menselijke aanwezigheid op de plek in het verleden; het betreft zeker geen nederzettingsterrein uit de Midden-/Late IJzertijd of de Romeinse Tijd. Deze archeologische resten worden derhalve laag gewaardeerd en zijn niet-behoudenswaardig.

Houtskool in klastisch pakket 1

In klastisch pakket 1 is eveneens sporadisch houtskool aangetroffen. Het gaat om verspoeld materiaal. Het vondstmateriaal wordt zeer laag gewaardeerd en is niet behoudenswaardig.

Greppel gegraven vanuit top organisch pakket B of vanuit hoger niveau

In put 1 is een greppel (spoor 1, zie Afb. 3) aangetroffen. De greppel is zowel in het vlak als in het profiel waargenomen. De vulling bestaat uit een donkerbruine venige klei met in de basis kleikluiten en veenbrokken. In de vulling zijn geen vondsten aangetroffen. De breedte bedraagt 90 cm en de diepte 16 cm; de lengte is niet vastgesteld. De greppel is noord-zuid georiënteerd. Het spoor is door klastisch pakket 1 (Afzettingen van Duinkerke I) heen uitgegraven tot in de top van organisch pakket A (Hollandveen).

Het niveau van waaruit de greppel is gegraven, is als gevolg van erosie gedurende de laat-middeleeuwse overstromingen niet precies vast te stellen. De vulling wordt afgedekt door de Afzettingen van Duinkerke III. Zeker is dat de greppel is gestoken vanuit de top van klastisch pakket 1 (Afzettingen van Duinkerke I) of vanuit een stratigrafisch hoger niveau, namelijk vanuit de top van organisch pakket B of mogelijk zelfs vanuit de top van een ooit daarop gelegen, maar als gevolg van erosie ook totaal verdwenen, klastische laag. Dit gegeven, gecombineerd met informatie verkregen uit waarnemingen in de omgeving van het plangebied (bijvoorbeeld Nieuwland Oost en Thoelaverweg), maken het aannemelijk dat de greppel in de Late Middeleeuwen A te dateren is.

De greppel maakt zeer waarschijnlijk deel uit van een omvangrijk door de Afzettingen van Duinkerke III begraven verkavelings/perceleringssysteem uit de Late Middeleeuwen A. Dit systeem is reeds gedeeltelijk aangesneden tijdens proefsleuvenonderzoek op de aangrenzende nieuwbouwlocatie Nieuwland Oost (zie Meirsman 2004, BOORrapporten 182).

Dergelijke gave, niet door latere ingrepen gemodificeerde perceleringssystemen, zijn zeldzaam. Zij vertellen bijvoorbeeld iets over de initiële ontginning, landinrichting, landgebruik en waterhuishouding van het gebied in een periode waarover zeer weinig gegevens voorhanden zijn. De waardering is bijgevolg hoog.

4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Op 9 en 10 februari 2005 is een aanvullend inventariserend en waarderend archeologisch onderzoek in het plangebied Brielle Hotel Panorama uitgevoerd. Hierbij zijn op de met aantasting bedreigde vindplaats 4 (BOOR-vindplaatscode 09-223) twee proefsleuven - put 1 en 2 - aangelegd tot in de top van het Hollandveen (Afb. 2).

4.1 Geologie

Globaal ziet de stratigrafie - van onder naar boven - in het onderzoeksgebied er als volgt uit.

Op de Afzettingen van Calais bevindt zich het Hollandveen. Eerder onderzoek (Houkes 2003) toonde dat de Afzettingen van Calais geen archeologie bevatten. Het Hollandveen wordt afgedekt door de Afzettingen van Duinkerke I, waarbij de top van het Hollandveen niet is aangetast. Op de Afzettingen van Duinkerke I ligt het post-Romeinse veen, dat in het algemeen is aangetast door erosie gedurende de laat-middeleeuwse overstromingen. Na de erosiefase zijn de Afzettingen van Duinkerke III afgezet.

4.2 Archeologie

Op vindplaats 09-223 is gedurende de archeologische inventarisatie (Houkes 2003) in twee boringen houtskool gevonden in de top van organisch pakket A (Hollandveen, zie Afb. 2). Deze vondst vormde de aanleiding voor het aanvullend inventariserend en waarderend onderzoek in plangebied Hotel Panorama.

Uit het proefsleufonderzoek bleek dat de top van het Hollandveen veraard is; hier en daar werd er houtskool in aangetroffen. De top van het Hollandveen levert verder geen archeologische sporen op uit de Midden-/Late IJzertijd en Romeinse Tijd. In de bovenliggende Afzettingen van Duinkerke I is eveneens een houtskooltje aangetroffen. Het gaat om verspoeld

materiaal.

De vindplaats kent een lage waardering wat betreft de vondsten uit de top van het Hollandveen en de Afzettingen van Duinkerke I.

In put 1 is een greppel aangetroffen, die door de Afzettingen van Duinkerke I heen tot in de top van het Hollandveen is uitgegraven. Het oorspronkelijke insteekniveau is niet precies vast te stellen als gevolg van de erosie in de Late Middeleeuwen. De vulling van de greppel wordt afgedekt door de Afzettingen van Duinkerke III. De greppel heeft een noord-zuid oriëntatie en maakt deel uit van een omvangrijk, redelijk tot goed geconserveerd en niet door latere ingrepen gemodificeerd verkavelings-/perceleringssysteem in het gebied uit de Late Middeleeuwen A. Delen van dit systeem zijn eveneens aangetroffen bij het proefsleuvenonderzoek te Brielle Nieuwland Oost (BOORrapporten 182). Een dergelijk ongewijzigd, oorspronkelijk verkavelings-/greppelsysteem uit de periode van de eerste grootschalige ontginningen in West-Nederland - Late Middeleeuwen A - is zeldzaam en wordt bijgevolg hoog gewaardeerd.

4.3 Aanbeveling

In het plangebied Brielle Hotel Panorama heeft een aanvullende inventarisatie en waardering op de locatie van de met aantasting bedreigde vindplaats 4 (BOOR-vindplaatscode 09-223) plaatsgevonden. De aangetroffen greppel maakt zeer waarschijnlijk deel uit van een hooggewaardeerd verkavelings-/perceleringssysteem uit de Late Middeleeuwen A.

De Nota Planbeoordeling van de provincie Zuid-Holland (2002) vereist dat wordt aangegeven op welke wijze met deze waarde - de laat-middeleeuwse greppel - zal worden omgegaan. Voor nadere informatie kunt u altijd terecht bij de gemeentelijk archeoloog (BOOR) en de provinciaal archeoloog van Zuid-Holland.

In het plangebied behoeven geen aparte voorzieningen te worden getroffen om

archeologische waarden te behouden of te ontzien. Gezien de hoge waardering van het laat-middeleeuwse greppelsysteem wordt echter geadviseerd de greppel spoor 1 - en eventuele overige, nog niet getraceerde greppels - te documenteren gedurende de geplande bouwactiviteiten indien de grondwerkzaamheden dieper reiken dan 1,80 m - NAP en een deel van het perceleringssysteem verloren dreigt te gaan.

LITERATUUR

- Brinkkemper, O. 1992: Wetland farming in the area of the Meuse estuary during the Iron Age and Roman Period. An environmental and palaeo-economic reconstruction, in: *Analecta Praehistoria Leidensia* 24.
- Brinkkemper, O., H. Duistermaat, D.P. Hallewas en L.I. Kooistra 1995: A native settlement from the Roman Period near Rockanje, in: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, jaargang 41*, 123-171.
- Döbken, A.B. (red.) 1992: *Bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied. BOORbalans 2*.
- Houkes, R.A. 2003: *Brielle Nieuwland Oost en hotel Panorama. Het lokaliseren van vindplaatsen 09-120, 09-121 en 09-122 en het eerste deel van het inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen*, Rotterdam (BOORrapporten 105).
- Jelgersma, S. 1961: Holocene sea level changes in the Netherlands, in : *Mededelingen Geologische Stichting, Serie C- 6* (7).
- Klaveren, H.W. van 1990: *Kartering Voorne 1990, V 1 - V 11*, Rotterdam (BOORrapporten 11).
- Klaveren, H.W. van 1992: Verkenningen op Voorne-Putten. In: A.B. Döbken (red.). *Bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied. BOORbalans 2*, 261-270.
- Kok, R.S., J.M. Moree en W.K. van Zijverden 1994: *Brielle Seggelant: een archeologisch vooronderzoek door middel van steekboringen*, Rotterdam (BOORrapporten 17).
- Meirsmann, E. 2004: *Brielle Nieuwland Oost. Het tweede deel van het inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen en het waarderend onderzoek door middel van proefsleuven*, Rotterdam (BOORrapporten 182).
- Moree, J.M. 2002: *Thoelaverweg. Een archeologisch vooronderzoek in de gemeente Brielle*, Rotterdam (BOORrapporten 90).
- Moree, J.M. en R.D. van Dijk 2004: *Brielle Thoelaverweg. Archeologische waarnemingen in een bouwput*, Rotterdam (BOORrapporten 131).
- Trierum, M.C. van 1986: *Landschap en bewoning rond de Bernisse in de IJzertijd en de Romeinse Tijd*, in: M.C. van Trierum en H.E. Henkes (red.), *Landschap en bewoning rond de mondingen van Rijn, Maas en Schelde*, Rotterdam (Rotterdam Papers 5), 49-75.
- Trierum, M.C. van, 1992: Nederzettingen uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd op Voorne-Putten, IJsselmonde en in een deel van de Hoekse Waard, in A.B. Döbken (red.), *Bijdragen aan de bewoningsgeschiedenis van het Maasmondgebied*, Rotterdam (BOORbalans 2), 15-102.

AFKORTINGEN

BOOR	Bureau Oudheidkundig Onderzoek van Gemeente- werken Rotterdam
NAP	Normaal Amsterdams Peil